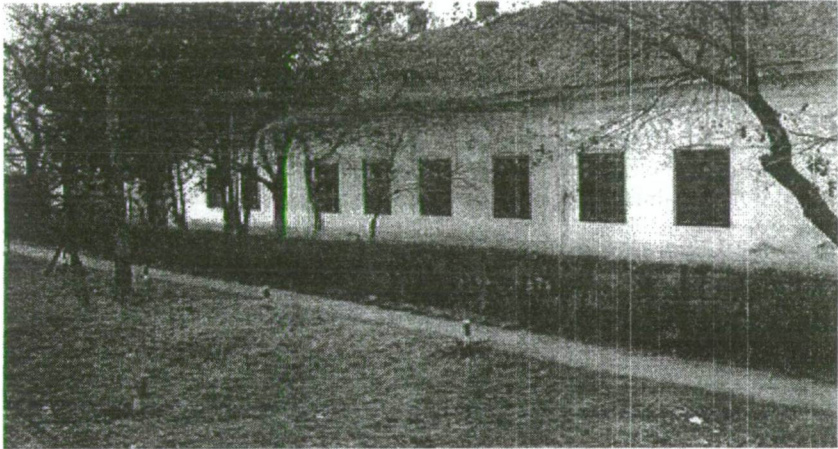

BARTÓK BÉLA BÉKÉS MEGYEI KAPCSOLATAI

A gyomaendrődi templárius alapítványtól 2006. augusztus 25-ére meghívást kaptam, hogy Bartók születésének 125. és Mozart születésének 250. évfordulója alkalmából az énekkarommal tartsunk egy önálló hangversenyt Gyomaendrődön. Erre az alkalomra elkezdtem olyan népdalokat keresni, melyeket Bartók Endrődön, vagy a környéken gyűjtött. Kiderítettem, hogy Bartók Béla saját bevallása szerint Békés megyében 2721 magyar dallamot gyűjtött össze. Ezekből A magyar népdal c. kiadványban 320-at publikált. Azt is megtudtam, hogy Bartók Endrődön is több mint 50 dallamot gyűjtött, de ennél is többet rögzített viaszlemezre Vésztőn, Dobozon, Gyulán, Szöllőspusztán. Dobozon 164, Gyulán 169 népdalt gyűjtött. Kíváncsivá tett, hogy Bartók miért éppen Békés megyében kezdett népdalokat gyűjteni, milyen szálak fűzték őt Békés megyéhez? Zeneszerzőnket családján keresztül sok szál fűzte Békés megyéhez. Anyai nagyapja Voit Mór pénzügyi tisztviselő volt, aki Pozsonyban élt. Bartók Béla édesanyja Paula is Pozsonyban született. Szülei szerény tisztviselői fizetésből éltek négy gyermekükkel. Az egyetlen fiú – Voit Lajos – a magyaróvári gazdasági iskolában tanult. Tanulótársa volt a Békés megyei Wenckheim gróf fia. Így lett Voit Lajos házitartó, később gazdatiszt Wenckheim Ferenc birtokán. A családfő hirtelen halála után az özvegy Voitné három gyermekével együtt Csorváásra költözött Lajos fiához. Fél év múlva őt is eltemették a falusi temetőben. Így legkisebb lánya is, Bartók Béla árvaságra jutott édesanyja, Voit Paula 16 éves korában 1873-ban Pozsonyból Csorváásra került Voit Lajos testvéréhez, majd 18 éves korától végezte a tanítóképzőt. Az iskola elvégzése után Csorváshoz közel, a Torontál vármegyei Nagyszentmiklóásra neveztek ki. Itt ismerkedett meg az id. Bartók Bélával, aki a helyi földművesiskola tanítója és igazgatója volt és, aki később megkérte Voit Paula kezét A neves zeneszerző és népdalgyűjtő szülei 1880. április 5-én (id.) Bartók Béla és Voit Paula megtartották esküvőjüket a Csorvási templomban. Ebből a Békés megyében kötött házasságból született Nagyszentmiklóson, 1881. március 25-én Bartók Béla, aki ugyan elszakadt Békéstől, de ott élő rokonaival állandóan kapcsolatban maradt húgával együtt, aki 1885-ben született.

Ebben, a ma is álló épületben működött az a gazdasági iskola, ahol Bartók édesapja tanított, igazgatott.

Bartók további Békés megyei rokoni és baráti kapcsolatai

Édesanyja testvérei (Irma és Lajos) is Békés megyében éltek. Bartók Eliza 1904-ben férjhez ment Oláh Tóth Emil gazdatiszthez, akivel 38 éven keresztül Békés megyében élt különböző uradalmakban, többek között Vésztőn, Dobozon és Szöllőspusztán. Voit Ervin, akitől az egyik leghitelesebb Bartók arckép maradt ránk, Bartók unokatestvére volt, és szintén Békés megyében, Csorváson született. Bartók Béla Erkel Lászlónál, a neves gyulai zeneszerző, Erkel Ferenc harmadik fiánál tanult zongorát. Gyomára is ellátogatott a Kner családhoz. Kner Imre felesége, Kulka Etelka Bartók Béla tanítványa volt, és mestere hatására ő is sok-sok magyar népdalt gyűjtött össze. Itt említem meg, hogy a Kékszakállú herceg vára és a Fából faragott királyfi kottáinak első kiadása a gyomai Kner nyomdában jelent meg. Bartók Béla sűrűn látogatta meg hűgát szűkre szabott idejében, E látogatásai során alkalma volt az uradalmak gazdasági cselédeitől népdalokat gyűjteni.

Ifj. Bartók Béla: Bartók Béla Békés megyei kapcsolatai című 1961-ben Gyulán megjelent kiadványában a következőket olvashatjuk: „Gyűjtési időpontjairól tájékoztatást ad Bartók Béla néhány 1906-ban írt levele édesanyjának: Július 20-án megjelentek Békés megyében olyan szerszámmal,

Bartók Béla, Bartók Elza, Voit Paula, Voit Irma

amelynek láttára ámulatukba hanyatt esnek a jó békésiek. És pedig először Gyulára megyek, ahol 20-án (pénteken) vásár van...Ez a szerszám a fonográf volt. A családi és baráti kapcsolatok irányító ereje hatott Bartók Béla gyűjtő munkájára, és népdalkutató tevékenységére; a rokonok, ismerősök segítettek minden lépésében. Leggyakrabban Vésztőre tért vissza, ott az uradalmi cselédek között nagyon sok nótafára lelt. Fonográfal, viaszlemezekkel felszerelve indult gyűjteni. A rá jellemző zárkózottság és szűkszavúság gyűjtés közben teljesen feloldódott: nyájas és beszédes lett. Békésmegyei gyűjtése nagy szerepet játszott első népzenei kiadványaiban és sok azóta népszerűvé vált népdal szereplői többek között Varga Julcsa, Garzó Péter valóságos személyek, akik valószínűleg a vésztői uradalmi cselédség tagjai voltak. Ebben a táblázatban mutatok Bartók Békés megyei népzenei gyűjtéseiből néhányat.

BR-szám	Év	Hely	Megye	Incipit
C 722a B	1906	Gyula	Békés	A csizmámon nincsen kéreg
1258aI C	1906	Doboz	Békés	A dobozi zöld erdőbe kimentem sétálni
684b(1) B	1906	Doboz	Békés	A gunárom az ólba rámászott a tojóra
442x C	1906	Gyula	Békés	A gyulai kert alatt, kert alatt
182g B	1906	Gyula	Békés	A gyulai nagy kaszárnya dombon van
I160a(1)	1906	Gyula	Békés	A gyulai piactéren leesett a hó
C 1069a	1909	Vésztő	Békés	A kertmegi káposzta
B 1482d	1906	Gyula	Békés	Általmennék én a Tiszán ladikon,
A 1558a	1906	Gyula	Békés	Amott látszik egy piros tűz magába
A 959d	1906	Gyula	Békés	Az éccaka de rosszat álmodtam
B 1498	1906	Gyula	Békés	Az van írva csákómra, rezes csákóm

Ha bemegyek a csárdába...

MAGYAR NÉPDALOK, II. FÜZET, 4

15 Tánclépés ♩ = 60, változó ritmus

Ha be-me-gyek a koc-s-má-ba, ki-mu-la-tom ma-gam.
Van még egy ron-gyos fo-rin-tom, a ci-gány-nak a-dom.

Fe-le-sé-gem ket-tő, Csár-dás mind a ket-tő.

Re-mé-lem, hogy jó-vő ősz-szel reng a cif-ra bő-cső.

Doboz (Békés), 1906: Fon. felv. 40a.⁷

Magyar népdalok, II. füzet, 5 – lásd 56. sz., *Gyermekeknek* II, 28.

Feldolgozás: Bartók: 10 magyar dal énekhangra zongorakísérettel

Endrőd – zárt katolikus település lévén egészen sokáig őrizte sajátos nyelvjárását, a magyar néphagyományokat, népdalokat. Ez utóbbira figyelt fel Bartók Béla, és gyűjtött népdalokat 1916 és 1926 között összesen 51 népdalt. Nótafái voltak Farkasinszki Maca 19 éves, Valuska Hermina 18 éves, Valuska Etel 26 éves, Hunya Ila 23 éves, Tímár Marcsa 19 éves. (a neveket olyam formában említtem meg, ahogy azt zeneszerzőnk feljegyezte):

Endrődi népdalgyűjtések táblázatának részlete

BR-szám	Év	Hely	Megye	Incipit
B 1016/C	1926	Endrőd	Békés	Sej, haj, liba, liba
B 1261	1926	Endrőd	Békés	Jó dolga van a béresnek
B 259/ d	1926	Endrőd	Békés	Környös körül borult az ég alja
B 46	1926	Endrőd	Békés	A mi kutyánk megfázott
B 369/a	1926	Endrőd	Békés	Lányok, a legényt jól megbecsüljétek
B 1138	1926	Endrőd	Békés	Aranyos Bözsikém hány esztendő lehetél
B 1055 /c	1926	Endrőd	Békés	Az endrődi major torony ide látszik
C 1243	1926	Endrőd	Békés	Az éjszaka nem aludtam egy órát
B 397/ c	1926	Endrőd	Békés	Barna kislány mit gondolt magába
B 1392/a	1926	Endrőd	Békés	Csaba felől tornyosulnak a felhők
B 1498	1926	Endrőd	Békés	Este van, este van, de nem minden lánynak

A szödleri vasútállomáson

Bartók Béla gyűjtése

B 353/a

Farkasinszky Maca 19 éves

Tempo giusto

Valuska Hermina 18 éves

A szöd - le - ri vas - út - áll - lo - má - son
4 De sok vo - nat áll ott egy - ra - ká - son
7 Az el - ső - nek jaj, de füs - től a ké - mé - nye
10 A - z on visz - nek en - gem kis End - rőd - re.

A mi kutyánk

Bartók Béla gyűjtése

B 46

Endrőd, 1926

Farkasinszky Maca 19 éves

Valuska Hermina 18 éves

Tempo giusto

A mi ku - tyánk meg - fá - zott.
3 A mi ku - tyánk meg - fá - zott.
5 Varr - tunk ne - ki nad - rá - got,
5 Varr - tunk ne - ki ka - bá - tot.
varr - tunk ne - ki sejt, de nad - rá - got.
Nem a - kar - ta sejt, de fel - ven - ni,
7 Fé - dig é - rő ka - bá - tot.
szé - gyelt ben - ne tán - col - ni.

B: 1016/C

Seh, haj, liba

Bartók Béla gyűjtése

Endröd 1926

Farkasinszky 19 éves

Valuska Hermina 18 éves

mind

mind Sej, haj, li - ba, li - ba, tar - ka szár - nyú li - ba
férfiak Sej, haj, li - ba, li - ba, tar - ka szár - nyú li - ba

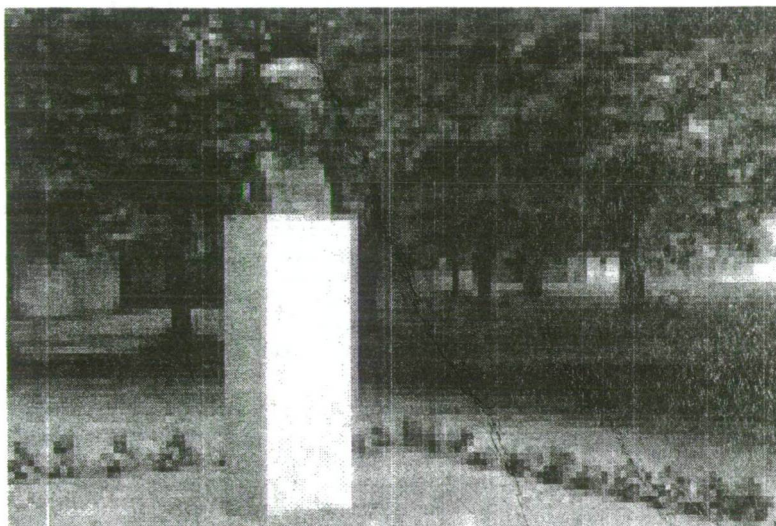
Hé - va - ta - los va - gyok a lag - ci - ba
Hé - va - ta - los va - gyok a lag - ci - ba

Mit ér né - hem az a - lyan mu - zsi - ka - tál,
Mit ér né - hem az a - lyan la - ha - da - lom

Sej, haj, a - hi - be a ba - bám nem szól hez - zám.
Sej, haj, a - hi - be a ba - bám a meny - az - szony.

Hangversenyek Békés megyében

Bartók Béla zenei tevékenysége az I világháború után más irányú lett. Ettől kezdve egyre több hangversenyt adott. A Békés megyeiek az átlagnál többször hallhatták Bartók zongorajátékát. Békéscsabán az Aurora kör rendezésében igyekezett az évek folyamán hangversenyeit változatosan összeállítani. Első hangversenye 1922 okt. 10-én volt, midőn saját szerzeményeit játszotta zongoraest keretében. 1929. április 7-én és 1934-től évente tért vissza Békéscsabára. Ugyanitt utolsó szereplése 1936. december 6-án volt Basilides Máriával közösen. Végezetül szeretném még elmondani, hogy Dobozon, Vésztőn és Körösladányban emléktábla hirdeti, hogy Bartók Béla népdalgyűjtő útján az említett helyeken megfordult. A gyulaiak 1960-ban emlékoszlopot állítottak fel a következő szöveggel: „Népünk nagy fia, a népdalgyűjtő munkáját városunkban és környékén kezdő Bartók Béla emlékére.”

Irodalom

IFJ. BARTÓK BÉLA: BARTÓK BÉLA BÉKÉS MEGYEI KAPCSOLATAI 1961. Gyula